

ممنوعیت «یارانه منوط به استفاده از توان داخلی» برای انرژی تجدیدپذیر در نظام سازمان جهانی تجارت

محمدجعفر قنبری جهرمی*
محمدحسین حمیدزاده**

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۶/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۱/۲۳

چکیده

ارتقای انرژی تجدیدپذیر نیازمند سرمایه‌گذاری مستقیم قابل توجهی است که در راستای کاستن هزینه سرمایه‌گذاری، دولت نیز باید حامی تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران باشد. از جمله شیوه‌های شایع و مؤثر حمایت دولت‌ها از انرژی پاک، اعطای یارانه‌های منوط به استفاده از توان داخلی است. با وجود ضرورت‌های زیست‌محیطی و عملی شدن سیاست‌های صنعتی به واسطه اعطای این نوع یارانه، موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی، این نوع حمایت مالی را بدون هرگونه کیفیت‌گذاری و بررسی آثار آن بر محیط زیست و توسعه انرژی تجدیدپذیر ممنوع دانسته که مورد انتقاد طرفداران محیط زیست قرار گرفته است. در این راستا، نویسندگان متعددی بهره‌گیری از مقررات موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) و رویکرد رکن حل و فصل اختلاف را برای رفع ممنوعیت قانونی پیشنهاد نموده‌اند. پژوهش حاضر با بررسی مقررات گات و رویکرد رکن حل و فصل اختلاف نتیجه می‌گیرد که منابع یادشده به دلیل عدم شفافیت، کلی‌نگری، انعطاف‌پذیری و تردید بر تأمین شرایط سلبی و ایجابی، در رفع ممنوعیت قانونی ناکارآمد بوده و مناسب‌ترین راه‌حل، همان اصلاح مقررات موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی است.

کلید واژگان:

انرژی تجدیدپذیر، سازمان جهانی تجارت، ممنوعیت قانونی، یارانه منوط به استفاده از توان داخلی.

* دانشیار، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی

m-ghanbari@sbu.ac.ir

** دانش‌آموخته دکتری حقوق نفت و گاز، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)

hamidzadeh.hosein@gmail.com

مقدمه

انرژی تجدیدپذیر شامل همه اشکال انرژی تولیدشده از منابع تجدیدپذیر به یک شیوه پایدار می‌شود.^۱ صرف‌نظر از ویژگی مطلوب پایان‌ناپذیری انرژی تجدیدپذیر و نقش آن در تأمین انرژی دنیا، مهم‌ترین ضرورت تولید و ارتقای این نوع از انرژی، همانا جلوگیری از افزایش آثار مخرب انرژی‌های فسیلی است. افزایش سهم انرژی تجدیدپذیر مستلزم توسعه و ارتقای این نوع از انرژی‌هاست. از سوی دیگر، توسعه انرژی تجدیدپذیر، سرمایه‌گذاری مستقیم قابل توجهی را می‌طلبد که ریسک‌ها و موانع متعددی همراه آن است. از مهم‌ترین ریسک‌ها، هزینه‌های بالای سرمایه‌گذاری این پروژه‌ها نسبت به پروژه‌های تولید انرژی از سوخت فسیلی است. به دلیل کاستن هزینه سرمایه‌گذاری، دولت‌ها نیز باید حامی سرمایه‌گذاران و تولیدکنندگان باشند که از جمله شیوه‌های حمایتی مؤثر، همانا اعطای «یارانه منوط به استفاده از توان داخلی»^۲ است. به عقیده برخی از نویسندگان، این نوع از یارانه می‌تواند به بهبود امور زیست‌محیطی، تسهیل راه‌اندازی صنعت داخلی، افزایش تأمین انرژی و کاهش قیمت آن، افزایش اشتغال، کاهش اتکا به ارزهای معتبر خارجی و افزایش مهارت‌های فنی کمک نماید. با وجود مزیت فوق، ماده ۳ موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی، اعطای این نوع از یارانه را به طور مطلق ممنوع دانسته است. در راستای رفع ممنوعیت قانونی یادشده، نویسندگان این حوزه، بهره‌گیری از مواد ۳ و ۲۰ گات و رویکرد رکن حل و فصل اختلاف را پیشنهاد نموده‌اند. نگارندگان به سبب امکان‌سنجی رفع ممنوعیت قانونی یارانه‌های منوط به استفاده از توان داخلی با بهره‌گیری از مقررات گات و رویکرد رکن حل و فصل اختلافات، در ابتدا به ضرورت به‌کارگیری این نوع از حمایت مالی دولت پرداخته و سپس مبانی قانونی ممنوعیت اعطای این یارانه‌ها را تجزیه و تحلیل کرده است. در ادامه، بر توانایی حاکمیت مقررات گات بر موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی تمرکز شده و سپس به این پرسش پاسخ داده شده که آیا یارانه مذکور، دارای شرایط سلبی و ایجابی مقرر در مقررات گات است یا خیر. به دلیل اطمینان‌بخش بودن نتایج حاصل از تحقیق، به رویکرد رکن

1. Parker, L., "International Law and the Renewable Energy Sector", Oxford Handbooks Online, 2016, p. 384.

2. Local Content Requirement Subsidy.

حل و فصل اختلاف نیز مراجعه می‌شود و نهایتاً نگارندگان مناسب‌ترین شیوه رفع ممنوعیت قانونی را پیشنهاد می‌کنند.

۱. یارانه منوط به استفاده از توان داخلی و منطق‌های آن

در گفتار حاضر، ابتدا مفهوم این نوع از یارانه و میزان توسعه آن میان کشورها بررسی گردیده و سپس فواید زیست‌محیطی و سیاست‌های صنعتی آن تحت عنوان منطق و ضرورت‌های به‌کارگیری آمده است.

۱.۱. یارانه منوط به استفاده از توان داخلی

در معنای اقدام حمایتی موضوع بحث، دو مفهوم «یارانه»^۱ و «استفاده از توان داخلی»^۲ نهفته است. به‌طور مختصر، مطابق ماده ۱ موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی،^۳ به دلیل شمول مفهوم یارانه، اقدام حمایتی باید واجد دو معیار کمک مالی از سوی دولت یا هر رکن عمومی دولت و نیز اعطای منفعت باشد.^۴ مقصود از استفاده از ظرفیت داخلی نیز همانا بهره‌برداری از تجهیزات، کالاها، تکنولوژی، توان مهندسی و نیروی کار کشور اعطاکننده یارانه است. سیاست حمایتی مذکور به دو گونه به کار گرفته می‌شود؛ نخست اینکه اعطای هرگونه یارانه به سرمایه‌گذار یا تولیدکننده را منوط به رعایت شرط داخلی‌سازی می‌نمایند. به عنوان نمونه، سرمایه‌گذار در صورتی می‌تواند از مزایای برنامه تضمین خرید^۵ برخوردار شود که در اجرای پروژه از تجهیزات، ماشین‌آلات و نیروی کار کشور میزبان استفاده کند. در شیوه دوم، رعایت شرط داخلی‌سازی صرفاً دریافت حمایت مالی را افزایش می‌دهد و عدم رعایت آن سبب سلب حمایت مالی به‌طور کامل نمی‌شود.^۶

1. Subsidies.

2. Making Use of Local Content.

3. See, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm.pdf.

4. See, Ziaee Bigdeli, S., *Incentive Schemes to Promote Renewable Energy and the WTO Law of Subsidies, International Trade Regulation and the Mitigation of Climate Change*, Cambridge University Press 2009.

5. دولت در مقابل تولیدکننده متعهد می‌شود تا الکتریسیته تولیدی را شخصاً یا به واسطه شخص ثالث به قیمت بالاتر از قیمت بازار خریداری کند (Feed in Tariffs).

6. Emanuelsson, Sara, "Feed in Tariffs for Renewable Energy and The WTO Agreement on Subsidies and Countervailing Measures Are Feed-in Tariffs Specific Subsidies?", Master Thesis, Goteborgs University, 2015, p.17.

در پی رکود مالی سال ۲۰۰۸، یارانه‌های منوط به استفاده از توان داخلی برای رونق و ارتقای سطح تولید و تجارت تجهیزات به کار گرفته شده در صنعت انرژی تجدیدپذیر بسیار مفید واقع شدند.^۱ به کارگیری این نوع از یارانه ارتباطی به تقسیم کشورها به دو طبقه در حال توسعه و توسعه یافته ندارد و اغلب کشورها از آن بهره می‌برند.^۲ برای نمونه، دانمارک و آلمان در صنعت انرژی بادی، وام‌های مناسبی را برای پروژه‌هایی که شرط استفاده از توان داخلی را رعایت می‌نمودند، اعطا کردند. به طور خاص، بانک صادرات-واردات آمریکا و شرکت‌های سرمایه‌گذاری خصوصی آن، به طور مؤثری به اعطای این یارانه در پروژه‌های خورشیدی هند پرداخته‌اند که منجر به صادرات وسیع تجهیزات و کالاهای تولید آمریکایی به بازار هند گردیده است.^۳

۱.۲. منطق‌های به کارگیری یارانه منوط به استفاده از توان داخلی

منطق به کارگیری یارانه منوط به استفاده از توان داخلی به ضرورت و فلسفه به کارگیری این نوع از حمایت مالی دولت در انرژی تجدیدپذیر اشاره دارد که در ذیل بررسی گردیده است.

۱.۲.۱. منطق زیست محیطی

با وجود اینکه برخی نویسندگان اعطای یارانه منوط به استفاده از توان داخلی در صنعت انرژی تجدیدپذیر را واجد آثار مطلوب زیست محیطی همچون کاهش تغییرات آب و هوایی و ارتقای توسعه پایدار می‌دانند، عده‌ای نیز ماهیت سیاست گونه این نوع حمایت مالی و ایجاد مانع بر دسترسی به تکنولوژی‌های مؤثر و کارآمد را سبب عدم بهبود اوضاع زیست محیطی می‌دانند. در نظر مخالفین، یارانه‌های منوط به استفاده از توان داخلی اثر مثبت یا منفی بر محیط زیست نخواهند داشت. به بیان دیگر، هیچ رابطه منطقی میان به کارگیری این یارانه‌ها و توسعه انرژی تجدیدپذیر و روی برگرداندن از سوخت‌های فسیلی وجود ندارد.^۴ هافباثر نیز شکاکیت عمیقی در

1. Mukta, B. and Namit, B. "Renewable Energy: the WTO Position on Local Content Requirements", the Energy Bar Association, Final 11/14/18, 2018, p, 403.

2. Steve, CH., and C. Fischer, "Renewable Energy: Implications for WTO Law on Green and Not-So-Green Subsidies", World Trade Review (2015), pp, 202-204.

3. Ziaee Bigdeli, S, "Clash of Rationalities: Revisiting the Trade and Environment Debate in Light of WTO Dispute over Green Industrial Policy, Trade, Law and Development,(6)1, 2014, pp.199-200.

4. Holger p. Hester, M. and Laura, N. "The Legality of Local Content Measures under WTO Law", journal of World Trade 48(3), 2014, pp, 589-590.

خصوص به کارگیری این نوع از یارانه و مؤثر بودنش در تحصیل اهداف چندگانه^۱ مطروحه دارد. در نظر نامبرده، کارآمدی شرط استفاده از توان داخلی در بهبود محیط زیست اثبات شده نیست.^۲ در همین راستا، کینا لی^۳ معتقد است که اگر اعطای یارانه فاقد شرط داخلی سازی باشد، منفعت واقعی زیست محیطی را از دست نمی دهیم و زیان صرفاً متوجه فرصت های شغلی شهروندان محل تولید انرژی تجدیدپذیر و نیز خروج ارز معتبر خارجی از کشور به دلیل خرید و واردات تجهیزات و ماشین آلات خواهد بود.^۴

در مقابل استدلال فوق، نگارندگان بر این عقیده اند که می توان بهبود اوضاع محیط زیست را از منطق های به کارگیری این نوع حمایت مالی دانست. دستاورد اعطای این یارانه ها ارتقای توسعه و به کارگیری انرژی های تجدیدپذیر است که متقابلاً به همان نسبت از ضرورت استفاده از انرژی های رایج (سوخت های فسیلی) به عنوان عامل اصلی آلودگی زیست محیطی می کاهد. در تأیید این موضوع، کوزبی^۵ چنین حمایت هایی را به لحاظ زیست محیطی عناصر جدید و با ثباتی می داند که سبب رقابت هر چه بیشتر در انرژی های پاک خواهند شد و ضرورتاً به طور خودکار توسعه می یابند.^۶ بنابراین، به دلیل امکان پذیری بهبود محیط زیست به واسطه ارتقا و توسعه انرژی تجدیدپذیر، می توان آثار مطلوب زیست محیطی را به عنوان منطق اعطای این یارانه ها دانست؛ هر چند که در مواقعی چنین هدفی تحصیل نشود.

۱.۲.۲. منطق اجرایی نمودن سیاست های صنعتی^۷

دیگر منطق یارانه منوط به استفاده از ظرفیت داخلی، ارتقای توسعه داخلی انرژی تجدیدپذیر است. این نوع حمایت در طولانی مدت سبب تسهیل راه اندازی صنعت داخلی، کاهش در قیمت

۱. اهداف چندگانه شرط داخلی سازی عبارت اند از: حمایت از اشتغال، صنایع خرد، توسعه اقتصادی و نیز حمایت از محیط زیست.

2. Bigdeli Ziaee, S, Ibid, p, 204.

3. kenina Lee.

4. Kenina, L, Inherent Conflict between WTO Law and Sustainable Future - Evaluating the Consistency of Canadian and Chinese Renewable Energy Policies with WTO Trade Law, 24 Geo. Int'l Env'tl. L. Rev. 57, 92, 2011, p, 87.

5. Cosby.

6. Rubini, L, "Ain't Wastin' Time no More: Subsidies for Renewable Energy, the SCM Agreement, Policy Space, and Law Reform", *Journal of International Economic Law* 15(2), 25 April 2012, p, 551.

7. Industry Political feasibility rational.

انرژی و افزایش مهارت‌های فنی می‌شود. با وجود اینکه در اثر ملزم کردن تولیدکنندگان به تأمین کالاهای داخلی گران‌تر از کالاهای وارداتی، در کوتاه‌مدت موجب افزایش هزینه‌های تولیدکننده می‌شود؛ اما در مقابل، دولت برای جبران آن هزینه‌ها، حمایت‌های مالی همچون اعتبارات مالیاتی، حمایت‌های ساختاری و برنامه‌های تضمین خرید را به تولیدکننده اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر، در طولانی‌مدت به دلیل عدم واردات تجهیزات و ماشین‌آلات سبب کاهش هزینه‌ها خواهد شد؛ زیرا الزام به استفاده از توان داخلی سبب می‌گردد تا با نوسانات قیمت‌ها و ارز خارجی مورد نیاز برای خرید تجهیزات خارجی مواجه نشویم.^۱ این امر خصوصاً برای کشورهای در حال توسعه بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا آنان تأمین مالی واردات مستمر چنین تجهیزاتی را هزینه‌بردار می‌دانند و عموماً از توانشان خارج است.^۲

علاوه بر فواید فوق، الزام به استفاده از توان داخلی می‌تواند به‌عنوان عامل تأمین متخصصان فنی عمل کند؛ متخصصان فنی‌ای که حضورشان برای پایداری به‌کارگیری تکنولوژی‌های خاص، ضرورت دارد. مطابق شرط مذکور، تولیدکنندگان مکلف‌اند تا بخش معینی از نیروهای متخصص خود را از داخل کشور تأمین نمایند. در حالت اخیر، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به معنای واقعی رخ می‌دهد که به انتقال تکنولوژی کمک می‌کند.

۲. ممنوعیت قانونی

با عنایت به فواید این نوع یارانه، ضرورت عمده‌ای در حقوق تجارت بین‌الملل برای انطباق و هماهنگی با سیاست‌های برنامه‌های حمایتی کشورها وجود دارد. در واقع، هرچند کیفیت حمایت کشورها از انرژی تجدیدپذیر به اصل استقلالشان در تعیین سیاست‌های اقتصادی باز می‌گردد، اما به واسطه عضویت اغلب کشورها در سازمان جهانی تجارت و فرامرزی بودن آثار تجارت انرژی، باید در نظام حمایت از انرژی تجدیدپذیرشان از اصول مشترک و نظم یکسانی پیروی نمایند تا ضمن پیش‌بینی‌پذیر بودن اقدامات حمایتی دولت‌ها و آثار و ضمانت‌اجراهای آن اقدامات، تعارضی میان منافع دولت‌ها رخ ندهد و ضرری به سرمایه‌گذاران نرسد. گفتار حاضر درصدد شناسایی

1. Vivasvanl, B, "The India-Solar Cells Dispute: Renewable Energy Subsidies under World Trade Law and the Need for Environmental Exceptions", Chaitanya Deshpande 10 NUJS L. Rev. 209 (2017).p. 217.

2. Rubini, L, Op.Cit,p, 551.

مبانی قانونی ممنوعیت اعطای یارانه منوط به استفاده از توان داخلی در نظام حقوقی سازمان جهانی تجارت است.

۲.۱. مندرجات موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی (ممنوعیت مطلق)

مطابق جزء «ب» از بند ۱ ماده ۳ موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی،^۱ به استثنای موارد یادشده در موافقت‌نامه کشاورزی، یارانه‌هایی که اعطای آنها منوط به ترجیح به کارگیری کالاهای داخلی بر وارداتی باشد، ممنوع است. وفق ماده مذکور، جایگاه یارانه‌های منوط به استفاده از توان داخلی، همان موقعیت یارانه ممنوع است^۲ که بر همین اساس، می‌توان نقدهایی را بر ممنوعیت مطلق آن وارد نمود. ماده ۳ موافقت‌نامه هیچ‌گونه استثنایی را برای به کارگیری این نوع از یارانه که به بهبود محیط‌زیست و توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر می‌انجامد، پیش‌بینی ننمود.^۳ از سوی دیگر، مقررات موافقت‌نامه رفتار تبعیض‌آمیزی نسبت به یارانه، منوط به استفاده از ظرفیت داخلی دارد. با وجود اینکه لازم است نسبت به اقدامات حمایتی که در مقایسه با یکدیگر اثرات مشابهی بر انرژی تجدیدپذیر و محیط‌زیست دارند، به شیوه یکسان رفتار شود، ماده ۱ و ۵ موافقت‌نامه، به کارگیری یارانه تولید را در حالت معمول اجازه داده است؛ مگر اینکه استفاده از یارانه تولید، سبب آثار مخرب گردد.^۴ در مقابل، یارانه موضوع بحث به‌طور مطلق و بدون توجه به آثار آن ممنوع اعلام شده است؛ حال آنکه از منظر اقتصادی، هر دو نوع یارانه آثار مشابهی را پدید می‌آورند.^۵ علاوه بر این، شرط الزام به استفاده از ظرفیت داخلی، از حیث آثار منفی موقعیتی بدتر از برنامه تضمین خرید، اعتبارات مالیاتی و دیگر حمایت‌های مالی ندارد. نباید فراموش شود که هر یک از آن اقدامات حمایتی، نقش مشابهی در اعطای منفعت ایفای می‌کنند و همگی ترجیح‌دهنده‌های داخلی‌اند که می‌توانند آثاری یکسان با یارانه منوط به استفاده از توان داخلی

1. See. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm.pdf.

2. Ziaee Bigdeli, S, "Incentive Schemes to Promote Renewable Energy and the WTO Law of Subsidies", International Trade Regulation and the Mitigation of Climate Change, Cambridge University Press 2009, pp, 183-184.

3. Cottier, TH, Renewable Energy and WTO Law: More Policy Space or Enhanced Disciplines, Renewable Energy L. & Pol'y Rev. 40, 51 (2014), p, 45.

4. Ibid.

5. Ziaee Bigdeli, S, "Resurrecting the Dead? The Expired Non-Actionable Subsidies and the Lingering Question of 'Green Space'", Manchester Journal of International Economic Law, Volume 8, Issue 2, 2011, pp, 26-27.

داشته باشند. همچنین تعقیب اهداف مختلف صنعتی از سوی این یارانه‌ها، نمی‌تواند سبب محدودیت در توجیه قانونی آن گردد. حوس^۱ در این خصوص بیان داشته است:

«صرفاً به دلیل اینکه برخی اقدامات حمایتی علاوه بر اهداف زیست‌محیطی در پی بهبود سیاست‌های صنعتی می‌باشند، یارانه مذکور را از قلمرو گات و سازمان جهانی تجارت خارج بدانیم و وجاهت قانونی به آن ندهیم، واقع‌گرایانه نیست. خصوصاً در اقتصاد فعلی و رکود مالی که اساساً حمایت کشورها به جهت کاهش تغییرات آب و هوایی مقرون به صرفه نیست، مگر اینکه چنین اقدامات حمایتی در ضمن اهداف زیست‌محیطی، به اصلاح اقتصاد کشور و بازسازی آن خدمت کند.»^۲ به طور خلاصه، حتی اگر در اعطای این نوع یارانه، صرفاً اهداف زیست‌محیطی مدنظر نباشد، نباید بدون هرگونه کیفیت‌گذاری و بررسی آثار این نوع از حمایت‌ها بر محیط‌زیست و توسعه انرژی تجدیدپذیر، آنها را ممنوع دانست.

۲.۲. مندرجات مقررات گات و تریمز (ممنوعیت نسبی)

موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت^۳ ۱۹۴۷ و موافقت‌نامه راجع به اقدامات سرمایه‌گذاری مرتبط با تجارت،^۴ حاوی مقررات مؤثر بر یارانه‌های منوط به استفاده از توان داخلی‌اند. مطابق اصل رفتار ملی^۵ در بند ۴ از ماده ۳ گات،^۶ کلیه کالاهای کشور عضو صادرکننده نباید از شرایط ضعیف‌تری نسبت به کالاهای مشابه داخلی کشور عضو واردکننده برخوردار شوند. به بیان دیگر، نباید کشورهای عضو نسبت به کالاهای داخلی خود به گونه‌ای اقدام نمایند که در مقایسه با کالاهای وارداتی تبعیض‌آمیز باشد.^۷ در نتیجه، منوط نمودن اعطای یارانه به استفاده از تجهیزات و تکنولوژی داخلی، به روشنی اقدامی تبعیض‌آمیز نسبت به کالاهای وارداتی است که ناقض اصل رفتار ملی محسوب می‌شود. همچنین مطابق بند ۵ از همان ماده، کشورها نباید سیاست‌هایی را اتخاذ نمایند که حسب آن، تولیدکننده داخلی ملزم به صرف میزان معین مواد و

1. Howse.

2. Howse, R, "Climate Change Mitigation Subsidies and the WTO Legal Framework: A Policy Analysis", Winnipeg, Manitoba, 2010, P, 17.

3. General Agreement on Tariffs and Trade.

4. Agreement on Trade-Related Investment Measures.

5. National Treatment.

6. See, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47.pdf.

7. Waltman, R, "Renewable Energy Development for WTO Member" Nations, Santa Clara Journal of International Law, volume 14, article 6, 2016, pp, 546-547.

عناصر تولیدی از داخل کشور باشد.^۱ در بند ۵، هدف سازمان این است که اعضا را از مقرره‌گذاری کمیته حمایت از صنعت داخلی منع کند؛ زیرا مانع جریان رقابت در بازار می‌شود. نمونه بارز این نوع ممنوعیت همان یارانه‌های الزام به استفاده از توان داخلی است.^۲

از سوی دیگر، تریمز نیز کشورهای عضو را از مشروط نمودن سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تأمین مالی به عواملی که به نفع صنعت داخلی می‌باشد، ممنوع کرده است. ممنوعیت مذکور ناشی از ارتباط تنگاتنگ میان دو موافقت‌نامه است. مطابق بند ۱ از ماده ۲ تریمز،^۳ بدون هرگونه تبعیض نسبت به حقوق و تعهدات گات ۱۹۹۴، هیچ عضوی نباید تریمز را به گونه‌ای به‌کارگیرد که با مقررات ماده ۳ یا ۱۱ گات ۱۹۹۴ ناهماهنگ باشد. بر همین مبنا، در پرونده اندونزی، اقدامات مؤثر بر صنعت اتومبیل،^۴ پنل پی برد که هر دو موافقت‌نامه فوق، اعطای منفعت منوط به استفاده از کالاهای داخلی را ممنوع کرده‌اند.^۵ البته ممنوعیت مذکور نسبی است؛ زیرا جزء «الف» از بند ۸ ماده ۳ گات و نیز ماده ۲۰ آن، نقض اصل رفتار ملی و اعمال تبعیض را تحت شرایطی مجاز می‌دانند که شرح آن در قسمت بعدی خواهد آمد.

۳. رفع ممنوعیت قانونی با مراجعه به مقررات گات و رویکرد رکن حل و فصل اختلاف

با لحاظ فواید این نوع یارانه و نیز ممنوعیت قانونی به‌کارگیری آن حتی در صنعت انرژی تجدیدپذیر، نویسندگان متعددی بهره‌گیری از مقررات گات و رویکرد رکن حل و فصل اختلاف را برای رفع ممنوعیت قانونی پیشنهاد نموده‌اند.^۶ گفتار حاضر با تحلیل مقررات گات و نتایج پرونده‌های مرتبط، به بررسی نظریه فوق پرداخته است.

1. Mukta, B. and Namit, B, Op.Cit, p, 405.

2. Ibid, p, 411.

3. See, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/18-trims.pdf.

4. Indonesia-Certain Measures Affecting the Automobile Industry.

5. See, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds54_e.htm.

6. Asmelash, H. Energy Subsidies and WTO Dispute Settlement: Why Only Renewable Energy Subsidies Are Challenged, Journal of International Economic Law, 2015, p, 280.

۳.۱. بهره‌برداری از مقررات گات

مرتبط‌ترین مواد گات با موضوع بحث به ترتیب ماده ۲۰ و ۳ گات است که در ذیل نخست مفاد و مندرجات آنها شناسایی و سپس قابلیت بهره‌برداری از آن به منظور رفع ممنوعیت قانونی بررسی گردیده است.

۳.۱.۱. ماده ۲۰ گات

ماده ۲۰ گات تحت عنوان «استثنائات عمومی» بیان می‌دارد: «به شرط اینکه چنین اقداماتی بدان گونه اجرا نشوند که به عنوان وسیله‌ای برای اعمال تبعیض خودسرانه یا غیر قابل توجیه میان کشورهای دارای شرایط مشابه یا وسیله‌ای برای اعمال محدودیت‌های پنهان در تجارت بین‌المللی به شمار آیند، هیچ چیز در موافقت‌نامه حاضر نباید آن گونه تفسیر شود که مانع اتخاذ یا اجرای اقدامات زیر به وسیله هر طرف متعاقد گردد».

از جمله اقدامات تجویز شده ماده ۲۰، تحت عنوان بند «ب» و «ز» آمده است. بند «ب» مربوط به اقداماتی‌اند که «به جهت حفاظت از حیات یا سلامت انسان، حیوان یا گیاه ضروری باشند» و بند «ز» نیز مختص اقداماتی است که «مربوط به حفاظت از منابع طبیعی پایان‌پذیر باشد، البته اگر چنین اقداماتی در ارتباط با محدودیت بر تولید یا مصرف داخلی موثر واقع شوند»^۱. به‌طور کلی، برای بهره‌مندی از تجویز ماده ۲۰ گات دو شرط عمده سلبی و یک شرط ایجابی وجود دارد. مطابق شروط سلبی، اقدامات کشور عضو نباید به عنوان یک ابزار اعمال تبعیض خودسرانه یا غیر قابل توجیه یا وسیله‌ای برای اعمال محدودیت‌های مخفیانه در تجارت به‌کار گرفته شود. در راستای تأمین شروط ایجابی، اقدام دولت باید برای حیات و سلامت انسان، حیوان و گیاه ضروری یا به حفاظت از منابع طبیعی پایان‌پذیر مربوط باشد.^۲ در واقع استثنائات مذکور در دو بند «ب» و «ز»، آشکارا به اعضا اجازه می‌دهد تا بر مبنای شرایط ویژه، اولویت را به ارزش‌ها و منافع اجتماعی معین اختصاص دهند و آنها را بر اصل آزادسازی تجاری ترجیح دهند. به نظر می‌رسد، ماده مذکور رابطه برد-بردی را میان الزامات زیست‌محیطی و اصل آزادسازی تجاری

1. Leslyn, L, The WTO Canada Renewable Energy Feed-in Tariff Case and Its Application to Green Energy Projects in the Developing World: The Abdication of the Subsidies and Countervailing Measures Agreement within Green Energy Conflicts, 16 Asper Rev. Int'l Bus. & Trade L. 97, 2016, p, 108.

2. Waltman, R, Op.Cit, p, 547.

برقرار نموده است، اما بهره‌گیری از آن در راستای رفع ممنوعیت، به قابلیت حاکمیت ماده مذکور بر موافقت‌نامه یارانه‌ها و نیز امکان انطباق شروط سلبی و ایجابی بر این نوع از یارانه دارد.

۳.۱.۱.۱. قابلیت حاکمیت ماده ۲۰ گات بر موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی

آیا می‌توان ماده ۲۰ گات را بر ماده ۳ موافقت‌نامه یارانه‌ها حاکم دانست و بدین نحو اعطای یارانه منوط به استفاده از توان داخلی را در مواردی که حائز شرایط ماده ۲۰ گات باشد، مجاز دانست.^۱ در پاسخ به پرسش فوق اتفاق نظری وجود ندارد. در نظر مخالفین، حاکمیت ماده ۲۰ گات تعادل درونی حقوق و تعهدات کشورهای عضو موافقت‌نامه یارانه‌ها را زایل می‌کند. موافقت‌نامه مذکور بر ساختار منطقی طبقه‌بندی گردیده، مانند اینکه ماده ۲ به یارانه‌های ویژه و ماده ۳ به یارانه‌های ممنوع پرداخته است. حال اگر ماده ۲۰ را به موافقت‌نامه یارانه‌ها سرایت دهیم، آن ساختار منطقی در هم می‌ریزد و این در حالی است که قصد اعضا چنین نبوده است. ضمن اینکه عدم پیش‌بینی استثنا در ماده ۳ موافقت‌نامه و عدم ارجاع متنی موافقت‌نامه به ماده ۲۰، به معنای عدم تعلق اراده اعضا بر تخصیص خوردن مقررات موافقت‌نامه است. علاوه بر این، مقررات موافقت‌نامه باید به نحوی تفسیر گردد که اجرای مقرراتش با مانع روبه‌رو نشود. اگر ماده ۲۰ گات را به موافقت‌نامه تسری دهیم، بایستی در مواردی اعطای یارانه‌های ممنوع موضوع ماده ۳ موافقت‌نامه را مجاز دانست که این به معنای عدم اجرای ماده ۳ است.^۲

در طرف مقابل، موافقین بر ماهیت عام ماده ۲۰ تکیه دارند. در نظر ایشان، موقعیت هسته‌ای، عبارات خط‌مشی‌گونه آن، ماهیت ماده ۲۰ را به عنوان یک اصل نشان می‌دهد، بنابراین می‌توان آن را در هر موقعیتی که اقدامات حمایتی برای حفاظت از محیط‌زیست، حیات و سلامت موجودات زنده ضرورت دارد، اعمال نمود.^۳ به نظر نگارندگان، هرچند ماده ۲۰ ماهیتی عام دارد، اما به دلیل اینکه موافقت‌نامه یارانه‌ها مؤخر بر گات تصویب شده، از این رو باید مقررات موافقت‌نامه یارانه‌ها را به عنوان خاص تخصیص‌زنده عام بر گات حاکم دانست.

1. Ziaee Bigdeli, S, Op.Cit, p, 31.

2. Luca Rubini, Op.Cit ,pp, 563-564.

3. Rubini, L, The Subsidization of Renewable Energy in the WTO: Issues and Perspectives, 2011, pp, 30-31.

دیگر ادله موافقین، بر سرایت ماده ۲۰ گات به سایر موافقت‌نامه‌های سازمان، از جمله موافقت‌نامه به کارگیری اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی،^۱ تریمز و موافقت‌نامه موانع فنی فراروی تجارت^۲ استوار است. در نظر ایشان، هیچ‌گونه تمایزی میان موافقت‌نامه‌های یادشده با موافقت‌نامه یارانه‌ها وجود ندارد؛ از این رو، از سرایت ماده ۲۰ به ماده ۳ موافقت‌نامه یادشده و خصوصاً تصمیم پنل و هیئت استیناف در پرونده چین-ممنوعیت واردات وسایل صوتی و تصویری،^۳ می‌توان تجویز سرایت ماده ۲۰ به موافقت‌نامه یارانه‌ها را نتیجه گرفت.^۴ به نظر نگارندگان، قیاس صورت گرفته صحیح نیست؛ زیرا در دعوی مذکور، سرایت ماده ۲۰ به پروتکل الحاقی چین به دلیل رویکرد متنی^۵ بوده است. به بیان دیگر، ماده ۵٫۱ پروتکل الحاقی چین صراحتاً به کارگیری ماده ۲۰ گات را پذیرفته بود.^۶ از سوی دیگر، در موافقت‌نامه‌های مورد استناد نیز صرفاً به دلیل همان رویکرد متنی با ماده ۲۰ گات، به کارگیری ماده مذکور قابل پذیرش است؛ امری که در موافقت‌نامه یارانه‌ها مشاهده نمی‌شود. برای نمونه، پیش‌مقدمه و بند ۳ و ۴^۷ از ماده ۲ موافقت‌نامه به کارگیری اقدامات بهداشتی بر ارتباط و هماهنگی قابل توجه با ماده ۲۰ گات تأکید دارند.^۸ به عنوان نمونه در دعوی جامعه اروپایی-ممنوعیت^۹ هرمون‌های دامی، پنل دریافت که برخی از مقررات موافقت‌نامه اقدامات بهداشتی به تشریح و توضیح مقررات گات خصوصاً بند «ب» ماده ۲۰ آن پرداخته است. در خصوص موافقت‌نامه موانع فنی فراروی تجارت نیز پنل و هیئت استیناف در دعوی آمریکا-کلاو سیگارت^{۱۰} و جوامع اروپایی-محصولات فک آبی^{۱۱} دریافتند که بند ۲ از ماده ۲ موافقت‌نامه شبیه به ماده ۲۰ گات است و معیارهای مشابهی را به عنوان استثنا ارائه داده است.^{۱۲} نتیجه اینکه، حاکمیت ماده ۲۰ گات بر موافقت‌نامه یارانه‌ها امری مسلم و قطعی نیست و کشورهای عضو نمی‌توانند در زمان اعطای یارانه بر آن اعتماد نمایند.

1. Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measure.
2. Technical Barriers to Trade Agreement.
3. CHINA-Publications and Audiovisual Products.
4. Paolo,D; Elena,C, The World Trade Organization, Renewable Energy Subsidies, and the Case of Feed-in Tariffs: Time for Reform toward Sustainable Development,2015,pp, 534-535.
5. Textual Approach.
6. Vivasvan Bansal; Chaitanya Deshpande, Op.Cit,pp, 229-230.
7. See, https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/spsagr_e.htm.
8. Ibid,pp, 226-227.
9. EC-Hormones.
10. USA-Clove Cigarettes.
11. European Communities- Seal Products.
12. Ibid,pp, 226-229.

۳.۱.۱.۲. تأمین شروط سلبی و ایجابی ماده ۲۰ گات

با فرض پذیرش حاکمیت ماده ۲۰ گات بر موافقت‌نامه یارانه‌ها، پرسش بعدی آن است که آیا این یارانه‌ها، دارای شرایط مذکور در ماده ۲۰ هستند که متعاقباً به کارگیری آنها مجاز باشد. در خصوص شروط سلبی، مسلماً یارانه منوط به استفاده از توان داخلی تبعیض‌آمیز است، ولی مشخص نیست که آیا تبعیض مذکور خودسرانه و غیرموجه نیز بوده یا خیر. تبعیض خودسرانه و غیرموجه در گات تعریف نشده و در نظر برخی نویسندگان ارائه دلیل برای احراز چنین اصطلاحاتی دشوار است.^۱ به نظر نگارندگان، تبعیضی خودسرانه و غیرموجه است که تنها هدف اعطای یارانه، ایجاد تبعیض میان کشورهای عضو با وجود شرایط مشابه باشد. حال اگر اعطای یارانه منوط به استفاده از توان داخلی در پی ارتقای صنعت داخلی انرژی تجدیدپذیر و حفاظت از محیط‌زیست باشد، مسلماً تبعیض موجود در آن از نوع غیرخودسرانه و موجه است.

در راستای احراز شروط ایجابی موضوع بند «ب» و «ز»، این پرسش مطرح است که آیا اعطای این نوع یارانه به منظور حفظ و حمایت از حیات و سلامت جانداران ضرورت دارد؟ و آیا با حفاظت از منابع طبیعی پایان‌پذیر ارتباطی دارد؟ بند «ب» ماده ۲۰ نه تنها اقدامات مربوط به سیاست‌های سلامت عمومی را تحت پوشش قرار داده، بلکه حوزه شمول آن به امور زیست‌محیطی نیز توسعه یافته است؛ چرا که حفظ محیط‌زیست با حمایت از سلامت و حیات جانداران ارتباط مستقیم دارد.^۲ نکته کلیدی استدلال اینجاست که یارانه انرژی تجدیدپذیر در راستای جایگزینی هر چه بیشتر انرژی پاک بر انرژی‌های فسیلی عمل می‌نماید. جایگزینی مذکور نهایتاً به کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و تغییرات آب و هوایی و افزایش تضمین تأمین انرژی می‌انجامد که این امور نیز برای حفظ حیات و سلامت جانداران ضرورت دارد.^۳

در خصوص بند «ز»، با توجه به اینکه اعطای این نوع از یارانه‌ها به توسعه و تولید هر چه بیشتر انرژی تجدیدپذیر می‌انجامد و از سوی دیگر سهم عمده حفاظت از منابع طبیعی پایان‌پذیر با کمتر استفاده کردن از انرژی‌های رایج میسر می‌شود و این کاهش، ارتباط مستقیمی با افزایش تولید انرژی‌های تجدیدپذیر دارد، از این رو به واسطه اعطای این نوع یارانه، هدف حفاظت از

1. Kenina L, Op.cit,p, 89.

2. Ibid.

3. Waltman, R, Amending WTO Rules to Alleviate Constraints on Renewable Energy Subsidies, 23Willamette J. Int'l L. & Dis. Res, Provided by: University of Washington Law Library, 2016, p, 384.

منابع طبیعی پایان پذیر به دست می آید. در نظر روبینی، هیچ یارانه‌ای وجود ندارد که حداقل بنا بر قواعد و اصول موجود، شایستگی توجیه قانونی را بر مبنای ماده ۲۰ گات نداشته باشد.^۱

در مقابل نظر موافقین، اقتصاددانان میکرو^۲ نسبت به وجود منطق زیست محیطی در این نوع از یارانه‌ها و ضرورتش برای حفظ سلامت و حیات جانداران تردید نمودند. در نظر ایشان، آثار منفی حاصل از اعطای این یارانه‌ها (همچون تبعیض و محدودیت بر اصل تجارت آزاد)، بسیار مغایر با اهداف اولیه آن است.^۳ از سوی دیگر، مشخص نیست یارانه مذکور به چه میزان و نسبت در تحصیل اهداف و سیاست‌گذاری‌های اولیه موفق است تا بر مبنای آن، ضرورت اعطای این یارانه برای بهبود محیط زیست احراز شود؛ از این رو، توجیه قانونی یارانه منوط به استفاده از توان داخلی بر مبنای ماده ۲۰ گات امری دشوار است. در مقابل نظرات موافق و مخالف، یک دیدگاه میانه‌ای وجود دارد که طی آن برای احراز معیار ضرورت، باید در ابتدا معین گردد که آیا در زمان اعطای یارانه منوط به استفاده از توان داخلی، راه حل دیگری وجود داشت که محدودیت‌های کمتری بر تجارت اعمال کند و از سوی دیگر به همان اهداف دست یابیم. در صورتی که پاسخ مثبت باشد، معیار ضرورت احراز نمی‌گردد.^۴ در نظر نگارندگان، با وجود مزیت این دیدگاه در راستای آسان‌سازی ارزیابی، شرایط و اوضاع احوال حاکم بر صنعت انرژی تجدیدپذیر کشور اعطاکننده یارانه و به طور کلی اوضاع اقتصادی آن لحاظ نشده است. عدم احراز معیار ضرورت به دلیل وجود اقدامات جایگزین، نمی‌تواند به صورت مجرد و بدون لحاظ سایر شرایط و اوضاع و احوال انجام پذیرد، بلکه باید اوضاع و احوال و وقایع خاص را بررسی کرد و سپس پاسخ داد که آیا در موقعیت کشور اعطاکننده یارانه، به طور قابل قبولی امکان استفاده از اقدامات جایگزینی که اثرات محدودکننده کمتری بر تجارت دارند، وجود داشته است. در همین راستا، هووس بر این نظر است که وقایع خاص و اوضاع و احوال اقتصادی زمان اعطای یارانه، می‌تواند تحقق معیار «ضرورت» را بپذیرد یا رد نماید.

1. Rubini, L., 2012, p, 568.

۲. اقتصاددانانی که به طور کلی مخالف اعطای هر گونه یارانه می‌باشند، به مطالعه اقتصادی مالکیت و کسب و کار می‌پردازند و بر تجزیه و تحلیل، ارزیابی و پیش‌بینی اقداماتی که مردم و نهادهای اقتصادی با پول‌هایشان انجام می‌دهند، تمرکز دارند.

3. Bigdeli Ziaee, Sadeq, 2014, Op.Cit,p, 203.

4. Ibid.

صرف نظر از پذیرش هر یک از استدلال‌های فوق، آنچه آشکار است، مفاد و مندرجات ماده مذکور تصویر شفاف و بدون تردیدی بر پذیرش این نوع یارانه ندارد. کلی‌نگری، انعطاف‌پذیری و تردید در قابلیت تأمین شرایط سلبی و ایجابی ماده ۲۰، از دیگر نواقص ایده فوق است.

۳.۱.۲. بند «ج» از ماده ۳ گات

مطابق اصل رفتار ملی در بند ۴ از ماده ۳ گات، کلیه کالاهای کشور عضو صادرکننده نباید از شرایط ضعیف‌تری نسبت به کالاهای مشابه داخلی کشور عضو واردکننده برخوردار شوند. ماده مذکور هرگونه اعطای یارانه منوط به استفاده از توان داخلی را به دلیل تبعیض مستقر در آن ممنوع نموده است. اما این ممنوعیت مطلق نیست و مطابق جزء «الف» از بند ۸ همان ماده، اصل رفتار ملی نسبت به بیگانگان نباید نسبت به قوانین و مقررات یا الزامات حاکم بر تأمین کالا که توسط نمایندگان حاکمیتی و برای اهداف حاکمیتی محصولات خریداری می‌شود، به کار گرفته شود؛^۱ البته مشروط به آنکه محصولاتی نباشد که با هدف فروش مجدد تجاری خریداری شوند یا با نگاهی خریداری شوند که از آن محصولات در تولید کالاها برای فروش تجاری استفاده شود. حال اگر دولت، الکتروسیته ناشی از انرژی خورشیدی را از تولیدکنندگان آن خریداری و در همین راستا به دلیل الزامات قانونی، یارانه منوط به استفاده از توان داخلی را به تولیدکنندگان اعطا نماید، آیا مستحق بهره‌مندی از استثنای مذکور در جزء «الف» از بند ۸ ماده ۳ گات است؟ اگر پاسخ پرسش مثبت باشد، ممنوعیت قانونی اعطای چنین یارانه‌ای در گات برداشته می‌شود. ابهام فوق با بررسی رویکرد رکن حل و فصل اختلاف در دعوی رسیدگی شده پاسخ داده شده است.

۳.۲. بهره‌برداری از رویکرد رکن حل و فصل اختلاف

بر مبنای نتایج مبحث قبل، اکنون پرسش این است که آیا می‌توان با تحلیل رویکرد رکن حل و فصل اختلاف سازمان جهانی تجارت، تردیده‌های فوق را رفع کرد و نهایتاً اعطای یارانه موضوع مقاله را مجاز دانست.

1. Leslyn, L, Op.Cit, p, 115.

۳.۲.۱. دعوی اقدامات مؤثر بر انرژی تجدیدپذیر اونتاریوی کانادا^۱

کانادا در سال ۲۰۰۹، برنامه مشوق نوینی را به منظور توسعه صنعت انرژی تجدیدپذیر ارائه نمود که در قالب برنامه تضمین خرید، قرارداد بلندمدت خرید الکتریسیته توسط نماینده دولت با سرمایه‌گذار منعقد گردید و به واسطه آن، سرمایه‌گذار از فروش الکتریسیته با قیمتی که منعکس‌کننده نرخ جذاب بازگشت سرمایه است، مطمئن بود.^۲ انعقاد این قرارداد مشروط به این بود که سرمایه‌گذار سهم حداقلی از هزینه‌های پروژه را از کالاها و نیروی کار ایالت اونتاریو تأمین نماید.^۳

ژاپن و اتحادیه اروپا به عنوان خواهان اصلی دعوا، مدعی آن بودند که اقدامات حمایتی دولت کانادا نوعی یارانه ممنوع موضوع ماده ۳ موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی و نیز ناقض تعهدات عدم تبعیض مذکور در مواد ۳ گات و ۲ تریمز است.^۴ در خصوص ادعای اول، پنل و هیئت استیناف به این نتیجه رسیدند که قراردادهای تضمین خرید، اساساً اعطاکنده منفعت نیست و از این رو یارانه محسوب نمی‌شود که متعاقب آن بخواهند به ممنوعیت آن پردازند.^۵ در خصوص ادعای نقض مقررات گات و تریمز، پنل و هیئت استیناف به دلیل وجود تبعیض در این حمایت مالی، نقض مقررات فوق را احراز نمودند؛ اما در مقابل، دولت کانادا به استثنای مذکور در جزء «الف» از بند ۸ ماده ۳ گات^۶ استناد نمود.^۷ دفاع خوانده از آن نظر بود که خریداری الکتریسیته توسط دولت از تولیدکنندگان در راستای جزء «الف» از بند ۸ ماده ۳ گات است و بنابراین اونتاریو می‌توانسته اصل رفتار ملی را در این زمینه رعایت نماید. در واقع، کانادا درصدد آن بود تا الزام به استفاده از توان داخلی موجود در برنامه تضمین خرید را به عنوان یک سیاست‌گذاری عمومی معرفی نماید.

پنل در راستای بررسی شروط جزء «الف» از بند ۸، اقدام حمایتی کانادا را در قالب قوانین و مقررات حاکم بر تأمین و خرید داخلی تجهیزات دانست که به واسطه نمایندگان دولتی، ولی با

1. Canada – Certain Measures Affecting the Renewable Energy Generation Sector.

2. Steve, CH., and C. Fischer, Op.Cit, p, 179.

3. Cosbey, A & Petros C. Mavroidis* A Turquoise Mess: Green Subsidies, Blue Industrial Policy and Renewable Energy: The Case for Redrafting the Subsidies Agreement of the WTO, 2014, p, 3.

4. Paolo, D; Elena, C, Op. Cit, p, 526.

5. Cottier, TH, Op. Cit, p, 46.

6. See, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47.pdf.

7. Leslyn, L, Op. Cit, p, 127.

هدف فروش مجدد تجاری انجام پذیرفته است. پنل با تمرکز بر موضوع فروش مجدد تجاری بیان داشت که چون اونتاریو و نهادهای حاکمیتی شهری مانند شهرداری‌ها و ادارات شهری از بازفروش الکترونیسته کسب منفعت کرده بودند، از این رو، اقدامات حمایتی اونتاریو از شمول شرط سوم (عدم خرید با هدف فروش مجدد تجاری) خارج است.^۱ از سوی دیگر، هیئت استیناف نیز خوانده را واجد شرایط استثنا بر ممنوعیت تبعیض ندانست. از نظر ایشان، اقدام تبعیض‌آمیز و خرید دولتی باید از لحاظ موضوع یکسان باشند یا نهایتاً شباهت قابل توجهی میان آنان برقرار باشد؛ حال آنکه در پرونده کانادا موضوع خرید دولتی، الکترونیسته و موضوع اقدام تبعیض‌آمیز، تجهیزات انرژی تجدیدپذیر بود.^۲ از آنجا که الکترونیسته در مقایسه با تجهیزات مولد الکترونیسته شباهتی ندارد و تجهیزات انرژی تجدیدپذیر محصول تولیدی نیست، از این رو نمی‌توان از مستثنیات به نفع خوانده استفاده نمود. علاوه بر این، در نظر هیئت استیناف، اقدام حمایتی تبعیض‌آمیز صرفاً در صورتی مشمول استثنای جزء «الف» می‌شود که دولت مستقیماً کالاهای داخلی را به مبلغ کالاهای مشابه وارداتی خریداری نماید؛^۳ بنابراین، اگر همچون کانادا به خریداران خصوصی آموزش داده شود که به خرید کالاهای داخلی (مانند تجهیزات انرژی تجدیدپذیر) اقدام کنند تا بر مبنای آن شایسته دریافت مشوق تضمین خرید گردند، در این صورت مشمول استثنای جزء «الف» از بند ۸ ماده ۳ گات نمی‌شوند.^۴ نهایتاً اقدام حمایتی منوط‌به استفاده از توان داخلی خوانده به دلیل تبعیض‌آمیز بودن و عدم شمول استثنای جزء «الف»، ممنوع تلقی شد و هیچگاه دولت کانادا در مراحل پرونده به مستثنیات ماده ۲۰ گات استناد ننمود.^۵ برخی نویسندگان از اقدام خوانده مبنی بر عدم استناد به مستثنیات ماده ۲۰، عدم امکان بهره‌برداری از آن ماده را برای توجیه مشروع بودن این نوع یارانه‌ها نتیجه گرفتند.^۶ حال آنکه به نظر نگارنده، صرف عدم استناد خوانده به ماده یادشده، نمی‌تواند واجد مفهومی مثبت یا منفی باشد.

1. Steve, CH., and C. Fischer., Op.Cit, p, 190.

2. Asmelash, H, Op.Cit, p, 276.

3. Ibid, p, 192.

4. World Trade Organization, CANADA – MEASURES RELATING TO THE FEED-IN TARIFF PROGRAM, Reports of the Appellate Body, AB-2013-1, p, 94.

5. Cosbey, A & Petros C. Mavroidis* A, Op.Cit, p, 31.

6. Holger p. Hester, M. and Laura, N. Op.Cit, p, 590.

۳.۲.۲. دعوی آمریکا علیه اقدامات حمایتی هند در خصوص باطری و صفحات خورشیدی^۱

هند در سال ۲۰۱۰ بر مبنای دستورالعمل و مأموریت ویژه ملی خورشیدی جاهارنال نهارو^۲ تصمیم گرفت تا اعطای مشوق تضمین خرید و تنظیم قراردادهای خرید نیرو با توسعه‌دهندگان انرژی خورشیدی را مشروط به استفاده از توان داخلی کند.^۳ ایالت متحده آمریکا معتقد بود که چنین برنامه‌هایی اصل رفتار ملی موضوع بند ۴ از ماده ۳ گات و بند ۱ از ماده ۲ تریمز را نقض نموده، به دلیل ترجیح کالاهای داخلی بر وارداتی و با استناد به جزء «ب» از بند ۱ ماده ۳ موافقت‌نامه یارانه‌ها، در قالب یارانه ممنوع قرار می‌گیرد.^۴

خواننده در مقام دفاع، همچون دولت کانادا به جزء «الف» از بند ۸ ماده ۳ گات متوسل گردید. پتل در خصوص این دفاعیه دریافت که اقدامات حمایتی هند نسبت به اقدامات حمایتی کانادا که سابقاً توسط هیئت استیناف بررسی گردید، هیچ‌گونه تمایزی ندارد. در نظر پتل، اقدام حمایتی هند ناقض اصل رفتار ملی بود و از سوی دیگر به دلیل اینکه الکتریسیته خریداری شده توسط دولت به شیوه رقابتی نبود، تحت شمول استثنای مذکور در جزء «الف» قرار نمی‌گیرد.

دیگر دفاع هند مربوط به استثنای ماده ۲۰ گات و به طور خاص بند «ی» آن بود. خواننده تبعیض‌آمیز بودن اقدام حمایتی خود را پذیرفت، اما تبعیض را مستنداً به بند «ی» ماده ۲۰ گات قابل توجیه می‌دانست. بر مبنای بند «ی»، در مواردی که تحصیل و توزیع کالاهایی برای عموم ضرورت دارد یا تأمین آن کالاها در داخل کشور با کمبود مواجه است، هر گونه اقدام در این شرایط باید با آن اصل که همه اشخاص طرف موافقت‌نامه مستحق سهم مناسبی از تأمین بین‌المللی چنین کالاهایی هستند، سازگار باشد و اقداماتی که ناسازگار با دیگر مقررات این موافقت‌نامه است، باید به محض اینکه شرایط و موقعیت مذکور زایل شد، آن اقدام نیز متوقف شود. دولت هند به دلیل کمبود الکتریسیته، تأمین آن را برای خود ضروری می‌دانست و بر اساس آن، نسبت به کالاهای وارداتی تبعیض روا داشته بود. در نظر دولت هند، ظرفیت اندک ساخت باطری و صفحه‌های خورشیدی در داخل و خطر قطع واردات، کمبود تأمین داخلی الکتریسیته را

1. India-Certain Measures Relating to Solar Cells and Solar Modules.
 2. Jawahar lal Nehru.
 3. Vivasvan B, Chaitanya, Op.Cit, p, 211.
 4. Asmelash, H,Op.Cit,pp, 277-278.

موجب می‌گردید.^۱ در مقابل، پنل دریافت که اصطلاح کمبود تأمین داخلی کالاها در بند «ی»، اشاره به موقعیتی دارد که تأمین محصول از کلیه منابع داخلی و خارجی دچار مشکل شود. بنابراین، اگر مناطقی از هند در خصوص تأمین کالای خاصی همچون الکتروسیته دچار کمبود شود و بتواند از طریق واردات یا هر منبع دیگری آن را جبران نماید، در این صورت نمی‌توان به بند «ی» ماده ۲۰ گات استناد نمود. صرف نظر از اینها، هند نتوانست وجود هرگونه خطر فوری کمبود الکتروسیته را اثبات کند و در نتیجه پنل اقدام تبعیض آمیز هند را به واسطه بند «ی» قابل توجیه ندانست و البته هیئت استیناف نیز تمام یافته‌های پنل را که خوانده از آن تجدیدنظرخواهی کرد، تأیید نمود. در این میان، شگفت‌انگیز است که از سوی پنل و هیئت استیناف اساساً به ادعای آمریکا مبنی بر ممنوعیت این نوع از یارانه‌ها بر مبنای ماده ۳ موافقت‌نامه یارانه‌ها ورود نکرده‌اند^۲ و از سوی دیگر، خوانده نیز در راستای توجیه اقدامات تبعیض آمیزش، به استثنائات بند «ب» و «ز» ماده ۲۰ گات استناد ننمود.

۳.۲.۳. دعوی آمریکا علیه اقدامات حمایتی چین نسبت به تجهیزات انرژی بادی^۳

در این پرونده، تولیدکنندگان انرژی تجدیدپذیر در چین برای اینکه واجد شرایط دریافت تأمین مالی ویژه، وام ترجیحی و معافیت‌های مالیاتی شوند، باید اجزا و عناصر توربین بادی، شامل پره توربین،^۴ جعبه دنده و ژنراتور ساخت کشور چین را به کار می‌گرفتند.^۴ همه نوع تجهیزات توسعه یافته باید شرایط کیفی چین را دارا می‌بود و نهایتاً همه توربین‌های بادی باید در داخل چین، ساخته، نصب، راه‌اندازی و آزمایش می‌گردید. متعاقب این سیاست‌ها، آمریکا در دسامبر ۲۰۱۰ و در راستای طی مراحل حل و فصل اختلافات سازمان جهانی تجارت، رایزنی با دولت چین را درخواست نمود. پرونده با سازش حل و فصل گردید و چین حذف این‌گونه حمایت‌های مالی را پذیرفت و آمریکا آن را برای خود به عنوان یک پیروزی برشمرد.^۵ هر چند پرونده مذکور به اتخاذ تصمیم رکن حل و فصل اختلاف منتهی نگردید، با استفاده از نتایج

1. World Trade Organization, INDIA – CERTAIN MEASURES RELATING TO SOLAR CELLS AND SOLAR MODULES, WT/DS456/AB/R, 16 September 2016, pp, 57-58.

2. Wenzlau, S, wenzlav, D, "Renewable Energy Subsidies and the WTO", university of California, vol, 41:2, 2018, P, 354.

3. China- Measures Concerning Wind Power Equipment.

4. Asmelash, H, Op.Cit, p, 276.

5. Ibid, p, 277.

دعوی کانادا، سرنوشت این اختلاف در نظر چین مشخص بود. در این دعوا، احراز یارانه بودن اقدام حمایتی چین نسبت به سایر پرونده‌ها از چالش کمتری برخوردار بود؛ زیرا اعطای منفعت به واسطه انتقال مستقیم وجوه توسط دولت مرکزی چین کاملاً شفاف بود. از سوی دیگر، ماده ۳ موافقت‌نامه یارانه‌ها، منوط شدن تأمین مالی بر استفاده و ترجیح کالاهای داخلی بر وارداتی را از نوع یارانه ممنوع محسوب می‌نماید. به دلایل گفته شده، چین هیچ‌گونه امیدی نسبت به طرح مستثنیات ماده ۲۰ گات نداشت و بر خواسته آمریکا تمکین نمود.

از بررسی سه دعوی حائز اهمیت بر می‌آید که اساساً رکن حل و فصل اختلاف یارانه منوط به شرط داخلی‌سازی صنعت انرژی تجدیدپذیر را استثنایی بر ممنوعیت تبعیض و رعایت اصل رفتار ملی نمی‌داند و از سوی دیگر، کشورهای خواننده نیز امیدی به ماده ۲۰ و جزء «الف» از ماده ۳ گات به عنوان راه حل عبور از ممنوعیت قانونی اعطای این نوع از یارانه ندارند.

نتیجه گیری

توسعه انرژی تجدیدپذیر، سرمایه‌گذاری مستقیم قابل توجهی را می‌طلبد که در این میان اعطای یارانه منوط به استفاده از ظرفیت‌های داخلی در کاهش هزینه‌های سرمایه‌ای مؤثر است. این نوع از یارانه به واسطه ارتقای انرژی تجدیدپذیر می‌تواند به بهبود امور زیست‌محیطی، تسهیل راه‌اندازی صنعت داخلی، افزایش تأمین انرژی، اشتغال، مهارت‌های فنی، کاهش قیمت انرژی و کاهش اتکا به ارزهای معتبر خارجی کمک نماید. با وجود این فوائد، ماده ۳ موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی اعطای این نوع از یارانه را به طور مطلق و بدون توجه به آثار آن از حیث مخرب یا مفید بودن برای محیط‌زیست ممنوع دانسته است. مواد ۳ گات و ۲ تریمز نیز در راستای منع تبعیض و نقض اصل رفتار ملی این یارانه‌ها را مجاز نمی‌دانند. حال آنکه نباید در تمام موقعیت‌ها، بدون هرگونه کیفیت‌گذاری و بررسی آثار این نوع از حمایت‌ها بر محیط زیست و توسعه انرژی تجدیدپذیر، آنها را ممنوع دانست. برخی نویسندگان این حوزه در راستای رفع ممنوعیت قانونی مندرج در موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی، بهره‌گیری از مواد ۳ و ۲۰ گات و رویکرد رکن حل و فصل اختلاف را به عنوان یک راه‌حل پیشنهاد نموده‌اند، لیکن نگارندگان بر این نظرند که مواد اشاره‌شده یک منبع معتبر، ولی در عین حال چالش‌برانگیزند. عدم شفافیت در محدوده مستثنیات، کلی‌نگری، انعطاف‌پذیری، اختلاف بر قابلیت تسری آن به موافقت‌نامه یارانه‌ها و تردید در قابلیت تأمین شرایط سلبی و ایجابی ماده ۲۰ گات، همگی از جمله دلایل ناکارآمدی و مردود شدن فرضیه فوق است. از سوی دیگر، رکن حل و فصل اختلاف نیز این نوع از یارانه را استثنایی بر ممنوعیت تبعیض و نقض اصل رفتار ملی نمی‌داند و اصل آزادی تجارت را بر دارا شدن انرژی پاک حاکم دانسته است. در نظر رکن حل و فصل اختلاف، یارانه‌های منوط به استفاده از توان داخلی، حتی اگر دارای مبانی زیست‌محیطی و توسعه‌دهنده انرژی تجدیدپذیر باشند، ناقض مقررات سازمان جهانی تجارت محسوب می‌شوند. به نظر نگارندگان، مناسب‌ترین شیوه در راستای رفع ممنوعیت قانونی، همانا اصلاح مقررات موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی است تا یارانه‌هایی که به شیوه متعادل و مؤثر در زمینه توسعه انرژی تجدیدپذیر و حامی محیط‌زیست اعطا گردیده، مجاز شمرده شوند. مطمئناً مقررات دقیق و حاوی جزئیات، کاهش سوءاستفاده از مستثنیات، انعطاف‌پذیری اندک و افزایش سطح

معین بودن حقوقی را نتیجه می‌دهد. مقرراتی که در برخی موقعیت‌ها از رابطهٔ برد-برد میان حفاظت از محیط‌زیست و اصل آزادی تجارت فراتر رود و سیاست‌های زیست‌محیطی را بر اصل مذکور ترجیح دهد.

فهرست منابع

منابع انگلیسی

Books

1. Leslyn, L, *The WTO Canada Renewable Energy Feed-in Tariff Case and Its Application to Green Energy Projects in the Developing World: The Abdication of the Subsidies and Countervailing Measures Agreement within Green Energy Conflicts*, *16 Asper Rev. Int'l Bus. & Trade L.* 97 (2016).
2. Ziaee Bigdeli, S, *Incentive Schemes to Promote Renewable Energy and the WTO Law of Subsidies*, *International Trade Regulation and the Mitigation of Climate Change*, Cambridge University Press 2009.

Articles

3. Asmelash, H, "Energy Subsidies and WTO Dispute Settlement: Why Only Renewable Energy Subsidies Are Challenged", *Journal of International Economic Law*, 2015.
4. Cosbey, A & Petros C. Mavroidis* *A Turquoise Mess: "Green Subsidies, Blue Industrial Policy and Renewable Energy: The Case for Redrafting the Subsidies Agreement of the WTO"*, 2014.
5. Cottier, TH, "Renewable Energy and WTO Law: More Policy Space or Enhanced Disciplines", *Renewable Energy" L. & Pol'y Rev.* 40, 51, 2014.
6. Emanuelsson, Sara, "Feed in Tariffs for Renewable Energy and The WTO Agreement on Subsidies and Countervailing Measures Are Feed-in Tariffs Specific Subsidies?", Master Thesis, Goteborgs University, 2015.
7. Holger p. Hester, M. and Laura, N. "The Legality of Local Content Measures under WTO Law", *journal of World Trade* 48(3), 2014.
8. Howse, R, "Climate Change Mitigation Subsidies and the WTO Legal Framework: A Policy Analysis", *Winnipeg, Manitoba: International Institute for Sustainable Development*, 2010.
9. Kenina, L, "Inherent Conflict between WTO Law and Sustainable Future - Evaluating the Consistency of Canadian and Chinese Renewable Energy Policies with WTO Trade Law", *24 Geo. Int'l Envtl. L. Rev.* 57, 92, 2011.
10. Mukta, B. and Namit, B. "Renewable Energy: the WTO Position on Local Content Requirements", *the Energy Bar Association*, vol 39, 401, 2018.

11. Paolo, D; Elena, C, "The World Trade Organization, Renewable Energy Subsidies, and the Case of Feed-in Tariffs: Time for Reform toward Sustainable Development", *27 Geo. Int'l Envtl. L. Rev.* 515, University of Washington Law Library, 2015.
12. Parker, L, "International Law and the Renewable Energy Sector", Oxford Handbooks Online, 2016.
13. Rubini, L, "Ain'T Wastin' Time no More: Subsidies for Renewable Energy, the SCM Agreement, Policy Space, and Law Reform", *Journal of International Economic Law* 15(2), 2012.
14. Rubini, L, "The Subsidization of Renewable Energy in the WTO: Issues and Perspectives", 2011.
15. Steve, CH., and C. Fischer. 2015. "Renewable Energy: Implications for WTO Law on Green and Not-So-Green Subsidies", *World Trade Review* 2015.
16. Vivasvan, B, Chaitanya, D, "The India-Solar Cells Dispute: Renewable Energy Subsidies under World Trade Law and the Need for Environmental Exceptions", *10 NUJS L. Rev.* 209, 2017.
17. Waltman, R, "Amending WTO Rules to Alleviate Constraints on Renewable Energy Subsidies", *23 Willamette J. Int'l L. & Dis. Res.*, Provided by: University of Washington Law Library, 2016.
18. Waltman, R, "Renewable Energy Development for WTO Member Nations", *Santa Clara Journal of International Law*, volume 14, article 6, 2016.
19. Wenzlau, S, wenzlav, D, "Renewable Energy Subsidies and the WTO", university of California, vol, 41:2, 2018.
20. Ziaee Bigdeli, S, "Clash of Rationalities: Revisiting the Trade and Environment Debate in Light of WTO Dispute over Green Industrial Policy", *Trade, Law and Development*, (6)1, 2014.
21. Ziaee Bigdeli, S, "Resurrecting the Dead? The Expired Non-Actionable Subsidies and the Lingering Question of 'Green Space'", *Manchester Journal of International Economic Law*, Volume 8, Issue 2, 2011.

WTO Cases

22. Canada – Certain Measures Affecting the Renewable Energy Generation Sector (2010).
23. China - Measures Concerning Wind Power Equipment (2010).
24. China - Publications and Audiovisual Products (2007).

25. EC-Hormones (1996).
26. European Communities- Seal Products (2009).
27. India-Certain Measures Relating to Solar Cells and Solar Modules (2013).
28. Indonesia-Certain Measures Affecting the Automobile Industry (1996).
29. USA-Clove Cigarettes (2010).

Reports

30. World Trade Organization , CANADA – MEASURES RELATING TO THE FEED-IN TARIFF PROGRAM, *Reports of the Appellate Body*, AB-2013-1.
31. World Trade Organization, INDIA – CERTAIN MEASURES RELATING TO SOLAR CELLS AND SOLAR MODULES, WT/DS456/AB/R, 16 September 2016.

Sites

32. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds54_e.htm.
33. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm.pdf.
34. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47.pdf.
35. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/18-trims.pdf.
36. https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/spsagr_e.htm.

